

DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ ve EKONOMİK BÜYÜME

Aslı YENİPAZARLI

Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

İsabeyli Yerleşkesi- Nazilli

E-posta: ayenipazarli@adu.edu.tr

Fuat ERDAL

İstanbul Teknik Üniversitesi

Maçka - İstanbul

E-posta: ferdal@itu.edu.tr

Özet

Ekonomik özgürlük, bireylerin serbestçe ekonomik faaliyette bulunma ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın serbestçe kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini ifade etmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle ekonomik özgürlük kavramı dış ticaretin serbestleşmesi boyutuyla tarihsel süreç içerisinde 1970 – 2006 yılları arasındaki dönem için incelenmiş, ardından dış ticaretin serbestleşmesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla, toplam ithalat ve toplam ihracatın GSYİH içerisindeki payları ve ithalat vergisinin toplam ithalata oranı gibi değişkenlerden oluşan bir dış ticaret endeksi oluşturulmuş, serbestleşmenin büyüme üzerinde etkileri ise Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli üzerinde test edilmiştir.

Görsel testlerin ardından, ARDL Sınır Testi ile ekonometrik analizler gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomik özgürlük, dış ticaret, ekonomik büyüme, ARDL Sınır Testi.*

Alan Tanımı: Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme (İktisat)

TRADE LIBERALIZATION AND ECONOMIC GROWTH

Abstract

Economic freedom means that people freely act in the economy and use the gains from these activities without any intervention and get the ownership by themselves. In this study, firstly economic freedom is analyzed for the period 1970 – 2006 from the viewpoint of trade liberalization. Then, the effects of trade liberalization on economic growth are explored. Through this aim, an index for trade liberalization is prepared in general economic freedom index. The indicators of this index are the shares of import and export in GDP, import tax rate in total imports. The effects of liberalization on economic growth are tested with Augmented Solow Growth Model and econometric tests such as ARDL Bound Test and Johansen cointegration after descriptive analyzes.

Key Words: *Economic freedom, foreign trade, economic growth, ARDL Bound Test, Johansen Cointegration Analysis.*

JEL Classification: O40, O50

1. GİRİŞ

Ekonomik özgürlükler, liberal iktisat anlayışının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Ekonomik özgürlük, bireylerin serbestçe ekonomik faaliyette bulunma ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın serbestçe kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini ifade etmektedir.

Bu çalışmada, ekonomik özgürlüğün önemli bir parçası olan serbest dış ticaretin ekonomik büyümeye etkilerini inceleyebilmek amacıyla bir dış ticaret endeksi oluşturulmuştur. Serbest ticaretin büyümeye etkileri, Solow büyüme modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Görsel testlerin ardından ekonometrik zaman serisi analizi içerisinde birim kök testleri, çalışmayı ARDL sınır testi ile uzun ve kısa dönem analizlerine yöneltmiştir.

2. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE EKONOMİK BÜYÜME

Klasik liberal görüşe göre “ekonomik özgürlük”; ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde baskı yada zorlamanın olmayışı şeklinde anlaşılmıştır (Hickerson, 1984:91).

“Ekonomik özgürlük” kavramının anahtar göstergeleri; girişimcilik, mübadele, tercih, sözleşme, mülkiyet ve uluslararası ticaret olmuştur. Eğer ekonomik özgürlük varsa, kişiler neyin üretileceğine ve mal ve hizmetlerin nasıl üretileceğine kendileri karar verirler. Kişisel mülkiyet hakkı sebebiyle, bireyler seçme ve zamanlarını ve yeteneklerini nasıl kullanacaklarına karar verme hakkına sahip olacaklardır. Bir başka açıdan, bireyler başkasının yetenek, zaman ve kaynaklarını kullanma hakkına sahip değildirler. (Gwartney ve Lawson, 2003: 405).

Dünyada ülke ekonomilerinin özgürlük düzeyleri, Freedom House, Fraser Institute ve Heritage Foundation adlı uluslararası sivil toplum kuruluşlarının yaptığı ekonomik özgürlük araştırmaları ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilen bu araştırmalar arasında yakın benzerlikler bulunmaktadır (Aktan, C.C., 1997: 15).

Bu çalışmada, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi teorik ve uygulamalı olarak ele alınmış, bu ilişki 1970 – 2006 dönemi için ekonometrik olarak test edilmiştir.

Büyümenin sağlanması ve sürdürülebilirliği tüm ülke ekonomileri için en önemli hedeflerden biri olmuştur. Gelişmelerini ve ekonomik büyümelerini gerçekleştirmiş olan ülkeler bu durumun sürekliliğini sağlamak, gelişmekte olanlar ise ekonomik büyümelerini ve kalkınmalarını gerçekleştirmek amacıyla ekonomik bünyelerinde çeşitli düzenlemeler yapmaktadır (Dursun, 2002: 67).

İktisat teorisine göre, ekonomik özgürlük, üretken işgücünü, kaynak kullanım etkinliğini ve motivasyonu etkilemektedir. Aslında, Adam Smith’den bu yana, iktisatçılar ve iktisat tarihçileri, kaynak seçimi ve temininde özgürlük, ayrıca rekabet, ticaret ve mülkiyet haklarını koruma özgürlüklerinin ekonomik ilerleme için gerekli olabileceğini vurgulamışlardır (Sturm, Leertouwer ve De Haan, 2002: 403).

Ekonomik özgürlük rekabete işaret eder. Genel olarak, rekabet de daha yüksek ekonomik büyüme oranlarına yol açabilmektedir. Eğer giriş ve çıkışın serbest olduğu bir piyasada çalışan firmalar, tüketicilerin isteklerini dikkate almazlarsa, piyasalarını rakiplerine kaptıracaklardır. Serbest piyasa, girişimciler için yenilikçi fikirlerini uygulayabilmek ve piyasa testini başarıyla tamamlayabildiklerini görmelerine imkan verir. Sonuç olarak, serbest piyasada özel yatırım, daha büyük getiri sağlayan alanlara kaymaya başlayacaktır.

Bu çalışmada özellikle üzerinde durulacak ekonomik özgürlük alanı; dış ticarettir. “Dış Ticaret Özgürlüğü”, alanında ticaretin serbestleşmesine ilişkin etkiler vurgulanmaktadır. Buna göre; piyasa ve ticarete bulunan tarafların kazançları ancak karşılaştırmalı üstünlükleri doğrultusunda hareket ederlerse büyüyecektir. Bir diğer fayda ise, yabancılarla ve onların ürünleriyle ilişkiler teknolojinin yayılmasını kolaylaştırır, uluslararası rekabet, yurtiçindeki firmaları, üretkenliklerini arttırmaya zorlar. Fakat, Sachs ve Warner (1995) makalesinde, ticaretin liberalizasyonu ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki tartışma konusu olmuştur (bkz. Rodriguez ve Rodrik, 2000). Bazı yazarlar pozitif bir ilişkiyi desteklerken, diğerleri daha şüpheli yaklaşmıştır.

Gwartney, Holcombe ve Lawson (2004) çalışmasında da, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğu ortaya konmuştur. İslam (1996), yatay-kesit veri analizi kullanarak, 98 düşük, orta ve yüksek gelirli ülke için yaptığı analizlerde, ekonomik özgürlüğün kişi başına gelir ve büyüme oranıyla doğrudan bağlantısı olduğunu göstermiştir.

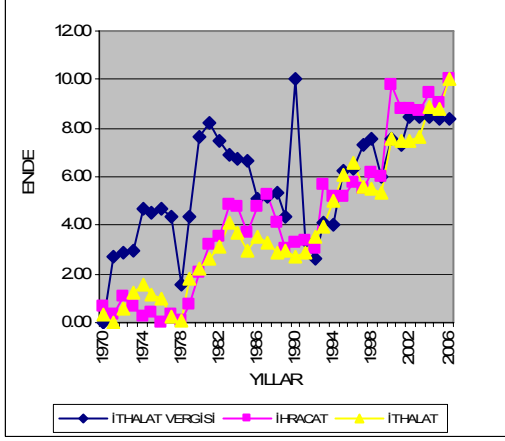
3. TÜRKİYE’DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası dönemde en önemli değişimler dış ekonomik ilişkiler alanında gerçekleşmiştir. Bu değişimlerden en önemlileri; dış ticaret işlemlerinde serbestleşme ve bu doğrultuda ekonominin dışa açılmasıdır. Dış ticaretin liberalleşmesi iki açıdan önemlidir. Bunlardan birincisi, ekonominin belirli bir süreç içinde dış rekabete açılmasıdır. İthalatın serbestleşmesi, yabancı ürünlerin iç pazara girmesini ve uluslararası rekabet baskısının bu pazarlara taşınmasını, ihracatın özendirilmesini ve yerli ürünlerin dış pazarda rakipleriyle rekabete girmesini sağlayacaktır. Dış ticarete liberalleşmenin ikinci yönü ise, gelenekselleşmiş sanayi stratejisinden uzaklaşılmasıdır.

Ekonomik özgürlük endeksi* içerisinde yer alan göstergelerden bir tanesi de dış ticaret olmuştur. Böylece Türkiye’de özellikle 1980 sonrası dış ticaretin serbestleşmesi uygulamalarının ekonomik özgürlük üzerinde ne kadar belirleyici bir rol oynadığı saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda dış ticaret kapsamında ele alınan alt bileşenler, toplam ihracatın GSYİH içerisindeki payı (X/GDP), toplam ithalatın GSYİH içerisindeki payı (M/GDP), ve ithalat vergisinin toplam ithalat içerisindeki payı değerlendirilmeye alınmıştır. Dış ticaret arttıkça endeks değerinde artış kaydedilebilecektir. İthalat vergisi ise endeks değerini azaltan bir etkiye sahiptir. Bu göstergelerle oluşturulan endeksdeğerlerinin ayrı ayrı görünümü Şekil 1’de görülmektedir.

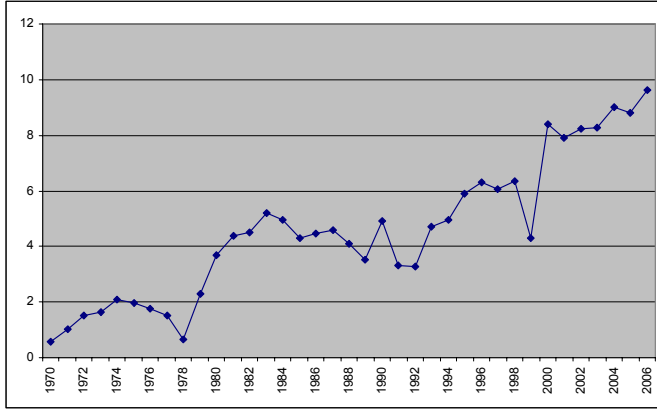
* Ekonomik Özgürlük Endeksi, Yenipazarlı, A. (2009) çalışmasında; Türkiye 1970 – 2006 başlıca ekonomik göstergelerinden elde edilmiştir. Bu endekste $I_i = (V_i - V_{min}) / (V_{max} - V_{min}) * 10$ (1) ve $I_i = (V_{max} - V_i) / (V_{max} - V_{min}) * 10$ (2) formülünden yararlanılmıştır. I_i seçilen yılın belirtilen değişkenle ilgili endeks değerini gösterirken, V_i , V_{max} ve V_{min} sırasıyla değişkenin seçili yıla ait orijinal değeri ile o yılın maksimum değeri ve minimum değerini belirtmektedir. Buna göre, teorik olarak eğer söz konusu değişkenin artışının ekonomik özgürlüğü artıracağı bekleniyorsa (1) nolu formül, bu değişkenin artışının ekonomik özgürlüğü azaltacağı bekleniyorsa da (2) nolu formül kullanılacaktır. Dış ticaretin serbestleşmesini ölçen endeks de aynı şekilde elde edilmiştir.

Şekil 1 :Dış Ticaret Göstergeleri Endeks Değerleri

Şekil 1’de görüldüğü üzere, ithalat vergisinin toplam ithalat içerisindeki payının yükselmesi endeks değerine negatif yansımaktadır. Ancak, ihracat ve ithalat artışları endeksi artış yönünde etkilemektedir. Şekil 2 ise bu üç göstergenin birlikte oluşturduğu dış ticaret endeksini göstermektedir. Endeksin tarihsel seyri Türkiye’deki dış ticaretin gelişimi hakkında da bilgi vermektedir.

Şekil 2: Dış Ticaret Endeksi

Türkiye’de 1980 öncesi dönemde, ithal ikameci politikalar nedeniyle, ihracat ihmal edilmiş ve çok düşük oranlarda büyümüştür. 1980 sonrasında ise, dış ticaret politikası köklü bir şekilde değişime uğramıştır. Bu dönemin en ayırtıcı özelliği, ihracata dayalı büyüme politikalarının uygulamaya konulmuş olmasıdır. Bu politikalar sonucunda yüksek ihracat artış oranları yakalanabilmiştir. Ancak bu dönemdeki politikalar, liberalizasyon amacına yönelik olmasına karşılık eşgüdüm içerisinde uygulanamamıştır. Mal piyasasında görülen serbestleşme ancak 1989’dan sonra gerçekleştirilebilmiştir. Bazı iktisatçılara göre, bu serbestleşme kısa dönemli hareketleri özendirdiğinden, aşırı bulunmuştur. İçer dönük büyüme stratejisi ile ithal ikameci sanayileşme

politikasının uygulandığı 1980 öncesi yıllarda, ekonomik özgürlük de kendini en düşük skorlarla temsil etmiştir.

1980 sonrası dönemde en önemli değişimler dış ekonomik ilişkiler alanında gerçekleşmiştir. Dış ticaret işlemleri serbestleşmiş, ekonomi dışı açılmıştır. 1980 sonrası ticaretin liberalleşmesi ile endeks değeri 0 düzeyinden 4'e ulaşmıştır. Çünkü 1980 sonrası temel politika, dış ticarete ve finansal sektörde serbestleşmedir. Bu amaçla 1989'da sermaye hareketleri tamamen serbestleşmiş, TL konvertibl hale getirilmiştir. Döviz piyasaları kurulmuş, döviz piyasası operasyonları ve uluslararası sermaye hareketleri tamamen liberal hale getirilmiştir. Ekonomik özgürlükler açısından değerlendirildiğinde ise, dış ticaret endeksinin bu dönemde gösterdiği artış trendi bu faktörlerle de ilişkilendirilebilir. Çünkü, dış ticaret rejimindeki değişiklikler de bu uyuma yardım edecek şekilde düzenlenmiştir. Sonuç olarak ihracat ithalattan daha hızlı büyümüş ve dış ticaret açığı düşmeye başlamıştır.

Dış ticaret endeksi bileşenleri arasında yer alan ithalat vergileri bir korumacılık ve maliyet unsurudur ve bu maliyetin artışı özgürlük seviyesini azaltacaktır. Ancak bu veride izlenen seyir dönem içerisinde hep azalma yönünde olmuştur. İhracat ve ithalat miktarının milli gelir içerisindeki payı da sürekli artmıştır. Dış ticaret hacmindeki bu genişleme ile ekonomik özgürlük skoru da yükselmiştir.

İncelenen dönemde dış ticaretin gelişimi özgürlük endeksi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu gelişme, tarihsel süreç içerisinde bir de ekonometrik analizle ortaya konacaktır.

4. BÜYÜME VE SERBEST TİCARET İLİŞKİSİ: ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

Bu bölümde, 1970 – 2006 yılları arasındaki döneme ilişkin Türkiye ekonomisi verileri yardımıyla elde edilen Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi, Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli içerisinde analiz edilmiştir. Bu model ise aşağıdaki gibidir:

$$\log y_t = \alpha_0 + \alpha_1 \log k_t + \alpha_2 \log h_t + \alpha_3 \log dtef_t + d99 + u_t \quad (1)$$

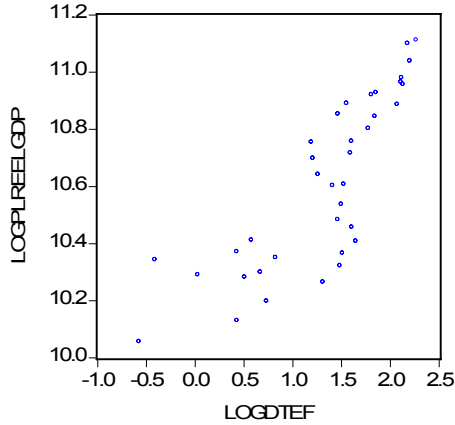
Burada y_t işçi başına GSYİH'yı, k_t işçi başına reel sermaye stoğunu, h_t beşeri sermaye stoğunu, $dtef_t$ serbest dış ticaret endeksini, $d99$ ise 1999 ekonomik krizinin etkisini ölçmeyi amaçlayan kukla değişkeni temsil etmektedir. Burada y_t ; deflatör yardımıyla reelleştirilmiş GSYİH değerlerinin toplam istihdama bölünmesi ile elde edilmiştir. İçi başına reel sermaye stoğunu gösteren k_t ise; gayri safi sabit sermaye oluşumu verisinin, amortismanlar kullanılarak aşağıdaki formülle net sermaye stoğu verisine dönüştürülmüşhalidir.

$$K(t) = \sum_{j=0}^n (1-d)^j I(t-j) \quad (2)$$

Burada $K(t)$ t zamanındaki reel sermaye stoğu, $I(t)$ t zamanındaki reel yatırım, d amortisman oranı, n de yatırımın ömrünü temsil etmektedir (Önder ve Lenger, 2000). H_t beşeri sermayeyi temsil etmekte olup, okullaşma oranı ile ölçülmüştür. Okullaşma oranı, ilköğretimde kayıtlı öğrenci sayısının 6 – 15 yaş arası nüfusa bölünmesiyle elde edilmiştir. $DTEF_t$ ise üçüncü bölümde oluşturulan ekonomik özgürlük endeksini temsil etmektedir. $DTEF$ endeksini oluşturan değişkenler, ağırlıksız (eşit ağırlıklı) ortalama ($dtef$) ve değişkenlerin standart sapmalarının tersi ile ağırlıklandırılmış ağırlıklı ortalama ($dtwef$) yöntemleri kullanılarak birleştirilip endeks haline

getirilmiştir. Açıklayıcı değişken *DTEF* ve *y* bağımlı değişken arasındaki ilişkinin dağılım grafiği Şekil 3'teki gibidir. Dağılım grafiği iki değişkenin genelde birlikte hareket ettiğini göstermektedir.

Şekil 3: Dtef ve y İlişkisinin Dağılım Grafiği

Dış ticaret endeksi ile büyüme arasındaki ilişkinin hangi ekonometrik yöntemle test edilmesi gerektiğine karar verebilmek için, değişkenler öncelikle birim kök testine tabi tutulmuştur. Tablo 1'den izlenebileceği gibi, değişkenlerin farklı derecelerde birim köke sahip olduğu, sabit terim ve trend kullanıldığında bazı değişkenlerin durağan hale geldiği görülmektedir. Değişkenlerin birinci farklarının tamamı durağan bulunmuştur.

Tablo 1: ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	trendsiz ve sabitsiz	sabitli	trendli ve sabitli
Y	3.750***	1.137	-3.352**
Dtef	0,089	-2,570*	-5,952***
K	2.023**	-1.567	-1.683
H	1.957*	-0.862	-2.851
dy	-8.379***	-10.275***	-10.624***
Ddtef	-6,665***	-6,849***	-6,779***
Dk	-6.350***	-7.325***	-7.527***
Dh	-3.330***	-3.969***	-3.945***

*, **, *** sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 anlamlılık düzeyinde, H_0 hipotezinin reddedilemediğini göstermektedir. Test kritik değerleri % 1, % 5, ve % 10'da sırayla sabitli modelde; -3.63, -2.95, -2.61, sabitli ve trendli modelde; -4.24, -3.55, -3.20, sabitsiz ve trendsiz koşulda ise; -2.63, -1.95 ve -1.61'dir.

Pesaran *vd.* (2001:1-22) ın yaklaşımı; eşbütünleşme analizinde yakın zamana kadar uygulanan, Engle ve Granger'in (1987:251-276) artıkların analizine dayalı olan iki aşamalı yöntemi ile Johansen'in (1988:231-254) en çok olabilirlik indirgenmiş rank yönteminden farklıdır. Bahsedilen son iki yöntemde de, modeldeki bütün bağımsız değişkenlerin $I(1)$ olup olmadığı bir ön test ile belirlenmektedir. Çünkü, bir modelde $I(0)$ ve $I(1)$ değişkenlerinin her ikisinin de birlikte bulunması halinde, yukarıda belirtilen klasik eşbütünleşme testlerine dayalı olarak yapılan istatistiksel yorumlar geçerli olmamaktadır. Bu tür durumda olan modellerin, otoregresif dağıtılmış gecikmeler (ARDL) yöntemiyle tahmin edilmesi önerilmektedir.

Teorik modelin testinde kullanılacak uygun gecikme sayısının belirlenmesi için aşağıdaki F testinden elde edilen Akaike Bilgi Kriteri (AIC) göz önüne alınmıştır:

F Testi için;

$$\Delta \log y = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \Delta \log y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta \log ef_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta \log k + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta \log h + \log y_{t-1} + \log dtwef_{t-1} + \log k_{t-1} + \log h_{t-1} + \varepsilon_t$$

(3)

Daha sonra aşağıdaki gibi bir ARDL modeli tahmin edilmiştir:

$$\log y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \log y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \log dtwef_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \log k_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \log h_{t-i} + d3 + u_t$$

(4)

Kısa dönem analizi yaparken de aşağıdaki model tahmin edilmiştir:

$$\Delta \log y = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \Delta \log y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta \log dtwef_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta \log k + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta \log h + ECEF_{t-1} + \varepsilon_t$$

(5)

Buradaki $ECEF_{t-1}$ değişkeni, uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. Bu değişkenin katsayısı, modeldeki dengesizliğin ne kadarının bir dönem içinde düzeltilmeyeceğine dair fikir vermektedir. Bu düzeltmenin olabilmesi için, sözkonusu katsayının işaretinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenmektedir.

5. ARDL YAKLAŞIMI İLE ANALİZLER

dtwef endeksi kullanıldığında bulunan F testi 1,58 ve F_{tablo} değerinden küçük olduğundan, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır. Bu nedenle alternatif bir endeks olarak ağırlıklı ortalama ile birleştirilmiş endeks olan dtwef ile analiz tekrarlanmıştır.

Tablo 2: dtwef ile Sınır Testi için gecikme sayısının tespiti

M	AIC
4	-3,15*
3	-2,79
2	-2,58
1	-2,68
0	-2,54

Dış Ticaret Endeksi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesi için, F sınaması yapmak üzere gerekli gecikme sayısı 4 bulunmuştur. Bu nedenle, kısa dönem ilişkisinin ARDL (1,4,0,0) modeli ile araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Tablo 3: dtwef ile Sınır Testinden Hesaplanan F-istatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

K	F İstatistiği	%10 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	3,29	2,37	3,20

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.

Hesaplanan F istatistiği, % 10 anlamlılık düzeyinde, tablo kritik değerlerinin üzerinde bulunmuş, eşbütünlük ilişkisi olduğu belirtilmiştir.

Tablo 4 : Serbest Ticaret- Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	1.063	1.486
logy _{t-1}	0.521	3.894***
logdtwef	-0.007	-0.199
logdtwef _{t-1}	-0.026	-0.697
logdtwef _{t-2}	0.075	2.133**
Logk	-0.041	-0.744
Logh	0.990	2.927***
D3	-0.152	-2.338**
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
c	2,217	1,407
dtwef	0,087	0,820
k	0,041	0,745
h	2,065	5,477
R ² = 0,97, Adj.R ² =0,96, F=123,14, DW=2,17, $\chi^2_{BGAB}(1) = 1,012(0,324)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 0,487(0,620)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 0,392(0,760)$, $\chi^2_{WDV} = 2,109(0,062)$, $\chi^2_{JBN} = 0,055(0,973)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

Hesaplanan uzun dönem katsayıları, ekonomik özgürlük, sermaye ve beşeri sermaye değişkenleri ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunduğunu göstermektedir. Ancak dış ticaretin serbestleşmesi ile ekonomik büyümenin desteklendiğinin göstergesi olan pozitif katsayı, istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Bunun dışında sermaye değişkeni de katsayısı da pozitif, fakat istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Tablo 5 : Serbest Ticaret-Büyüme İlişkisinin ARDL Kısa Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği
C	0,025	1,729
dlogy _{t-1}	-0,019	-0,084
dlogdtwef	0,015	0,507
dlogdtwef _{t-1}	-0,036	-1,293
dlogdtwef _{t-2}	0,044	1,414
Dlogk	-0,070	-1,487
Dlogh	0,503	0,907
ECdtwef _{t-1}	-0,550	-1,897

$$R^2= 0,45, \quad \text{Adj.}R^2=0,30, \quad F=3,06, \quad DW=2,19, \quad \chi^2_{BGAB}(1) = 0,777(0,386), \\ \chi^2_{BGAB}(2) = 1,704(0,203), \chi^2_{BGAB}(3) = 1,911(0,156), \chi^2_{WDV} = 0,464(0,926), \\ \chi^2_{JBN} = 0,891(0,640).$$

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{DWV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Uzun dönem hata terimi $EC_{dtwef,t-1}$ negatif olmasına rağmen ancak % 10 düzeyinde anlamlı bulunabilmiştir. Bu nedenle sözkonusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına dair zayıf bir delil vermektedir.

6. SONUÇ

Dışa açılım, gelişmekte olan ülkelerde nihai hedef olmaktadır. Bu yüzden, finansal deregülasyon yatırım artışına ve böylece ekonomi politikalarında disiplin sağlanmasına yol açacaktır. Temel görüş, serbest ticaret alanları oluşturulmasında ve küresel entegrasyonda finansal liberalizasyonun birçok faydası olacağı yönündedir. Ancak bu noktada en önemli koşul, bu sürecin uygun bir sıralamaya sahip olması ve makroekonomik politikalarla tutarlı gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Dış ticaretin serbestleşmesi de dışa açılım sürecinde gerçekleştirilecek en önemli adımlardan birisidir. Teorik olarak Adam Smith'den bugüne serbest ticaretin ülkelerin refahını artıracığı ileri sürülmüştür. Bu çalışmada Genişletilmiş Solow Modeli çerçevesinde, bu ilişkinin uzun dönem ve kısa dönemli varlığı test edilmeye çalışılmıştır. Grafikselleştirilmiş serbest ticaret ile büyüme arasında pozitif bir ilişki görülmekte iken, ARDL analiz sonuçları pozitif ilişkiyi doğrulamasına rağmen, bu ilişkiye istatistiksel destek verememiştir. Serbest ticaret ve sermaye stoğu farklı göstergelerle ölçümlenerek, bu ilişkinin var olup olmadığı yeniden test edilebilir.

KAYNAKLAR

- Aktan, C.C. (1997) "Yolsuzluklar İle Ekonomide Serbestleşme ve Demokratikleşme Arasındaki İlişki", *Başak Dergisi*, Mayıs-Haziran 97, ss. 14-17.
- Dursun, İ. (2002) *Ekonomik Özgürlükler- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Engle, R.F. ve Granger, C.V.J. (1987), "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing", *Econometrica*, 55, ss. 251-276.
- Gwartney, J., Holcombe, R. G. ve Lawson, R. (2004) "Institutions and the impact of investment on growth", Paper presented at the *Conference of The Association Private Enterprise Education (APEE)*, April 2004, Bahamas.
- Gwartney, J.& Lawson, R. (2003) "The Concept and Measurement of Economic Freedom", *European Journal of Political Economy* (19), ss. 405- 430.
- Hickerson, S. R. (1984) "Complexity and The Meaning of Freedom: The Classical Liberal View", *American Journal of Economics and Sociology, Inc.*, c. 91.

Islam, S. (1996) “Economic freedom, per capita income and economic growth”, *Applied Economics Letters*, c. 3, ss. 595 – 597.

Önder, A.Ö. ve Lenger, A. (2000) “Productivity in Turkish Manufacturing Industry: A Comparative Analysis On The Basis Of Selected Provinces, *ERC Working Papers in Economics* 00 / 12, 1- 22.

Pesaran, M.H., Shin, Y. Ve Smith, R.J. (2001), Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3), ss. 289-326.

Rodriguez, F. and Rodrik, D. (2001) “Trade policy and economic growth: A skeptic’s guide to the cross - national evidence”, In Bernanke, B. and Rogoff, K.S. (eds.) *NBER Macroeconomics Annual Cambridge (MA)*, MIT Press for NBER.

Sturm, J.E., Leertouwer, E. ve De Haan J., (2002), “Which Economic Freedoms Contribute To Growth? A Comment”, *Kyklos*, Vol. 55, c. 3, ss. 403-416.

Yenipazarlı, A. (2009), Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi, ADÜ, SBE, Doktora tezi.